

Proizvodnja modela socijalne politike

Peter Abrahamson

Department of Sociology
University of Copenhagen
Copenhagen, Danska

UDK: 304:364.013

Rad započinje identifikacijom bitnog porasta uporabe tipologija socijalnih država unutar komparativnih studija. To se razvilo do stupnja u kojem mnogi autori smatraju samorazumljivim da se svijet sastoji od ograničenog broja dobro definiranih socijalnih režima. Ova je rasprava započela 1990. godine i očekuje se njen nastavak kao važne dimenzije socijalno-političkih istraživanja daleko u sljedećem mileniju. Pokazuje se da ideja svrstavanja socijalnih režima prema idealnotipskim modelima seže u kasne 50-te i da je elaborirana dalje tijekom ranih 70-ih, iako relativno nezapaženo. Rad Esping-Andersena The Three Worlds of Welfare Capitalism iz 1990. godine je prepoznat kao početna točka onoga što je sada postalo cijelom akademskom industrijom, ovdje nazvanom proizvodnjom modela socijalne politike. Raspravlja se o različitim tipologijama s različitim stupnjevima diferencijacije: možemo li smatrati da socijalni kapitalizam dolazi u dva, tri, četiri ili više modela? Iako je diferencijacija režima široko priznata postoje, naravno, mnoge rasprave o problemima i nedostacima. Elaboriraju se dva glavna pitanja: jednostrano fokusiranje socijalnog osiguranja i istodobno zanemarivanje osobnih socijalnih usluga; paralelno jednostrano fokusiranje države i tržišta te zanemarivanje civilnih društvenih institucija, kao što su obitelj i mreža organizacija. Rad završava zaključkom da tipologije socijalnih država moraju voditi računa o tipovima analiziranih programa: pitanja konteksta.

Ključne riječi: socijalna država, socijalna politika, Europa, komparativna istraživanja.

UVOD

Premda je Peter Baldwin izjavio de je "tipologizacija ... najniži oblik intelektualnog nastojanja" (Baldwin, 1996.:29), slična radu statističara ili knjigovođa, ona je ipak postala vrlo popularnom u studiranju i raspravama o socijalnoj državi.* Naravno, ne postoji potpuno slaganje o tome koju tipologiju primijeniti; iako pretpostavka o grupiranju socijalnih država oko određenih različitih režima postaje zajedničkim mjestom do mjere da se smatra samorazumljivom. Posebice, kad se raspravlja o Europi, obično se rabi jedna od triju tipologija. Čini se razlika između univerzalnoga državno centriranog pristupa, koji se naziva beveridgeovski te bismarckovskog, koji naglašuje socijalno osiguranje i korporativne elemente. Kao

što su naglasili Yves Chassard i Odile Quintin: "... razlika između bismarckovske tradicije, koja uspostavlja proporcionalni odnos između prava svakog zaposlenika i doprinosa koje je platio on, ili poslodavac u njegovo ime te beveridgeovskog koncepta općeg plana osiguranja za sve stanovništvo određene zemlje" (Chassard, Quintin, 1992.:104). Druga tipologija operira trima režimima ili tradicijama, kao što je to izrazio Jos Berghman: "Unutar toga europskog modela se, međutim, prezentiraju tri različite tradicije: skandinavska, atlantska i kontinentalna tradicija." (Berghman, 1997.:125) Usporedba s prethodnom distinkcijom pokazuje da je Berghman diferencirao beveridgeovsku tradiciju u atlantsku i skandinavsku, ali da smatra kako Južna Europa "ne čini potpu-

* Rad Petera Abrahamsona objavljen je u časopisu *Social Policy & Administration* 33(4):394-415, u okviru posebnog tematskog broja časopisa pod naslovom "New Risks, New Welfare: Signposts for Social Policy". Zahvaljujemo izdavačkoj kući Blackwell Publishers, nosiocu izdavačkih prava, na dozvoli prijevoda i objavljivanja teksta na hrvatskom jeziku. (Prim. ur.)

no različiti model, već više-manje razvijeni kontinentalni model". Konačno, ova je trostruka tipologija dovedena u pitanje pristupom o četiri modela (europskih) socijalnih država, gdje se Južna Europa razlikuje od kontinentalne ili bismarckovske tradicije kao što je to moguće, primjerice, vidjeti u posljednjem radu Anthonyja Giddensa: "Europske socijalne države mogu biti podijeljene u četiri institucionalne grupe sustav Ujedinjenog Kraljevstva ... skandinavske ili nordijske socijalne države ... srednjoeuropski sustavi ... (i) južni sustavi." (Giddens, 1998.:6-7)

Odlazeći iz Europe, ali ostajući uglavnom unutar zemalja članica OECD-a, istraživači raspravljaju, jesu li spomenute tipologije primjenjive ili treba konstruirati nove kako bi se zahvatile njihove specifičnosti. Tako se sugerira postojanje konfucijevskoga socijalnog režima, primjenjivog na istočnoazijske zemlje ili radikalnog režima, primjenjivog na Australiju i Novi Zeland. Usporedo s postojećim diskursom o globalizaciji, proizvodnja modela socijalne politike postaje, tendencijski, primjenjivana u cijelom svijetu, kao što to pokazuje zbornik Gøste Esping-Andersena *Welfare States in Transition* 1996. godine.

Ovaj rad nastoji opisati aktualno stanje proizvodnje modela socijalne politike, koja je naišla na uspjeh unutar društvenih znanosti od 1990. godine i koja, čini se, zaokuplja prominentnu poziciju unutar istraživanja socijalnih država na početku milenija.

NEZAPAŽENI POČECI

Svako, čak i slabo upoznat s diskusijama o socijalnoj državi unutar društvenih znanosti, zna da je knjiga Gøste Esping-Andersena *The Three Worlds of Welfare Capitalism* 1990. godine učinila tripolarnu tipologiju socijalnih režima jako poznatom i ponekad osporavanom; ali rasprava o grupiranju socijalnih država oko određenih različitih tipova režima je započela davno prije 1990. godine u socijalno-političkoj literaturi. Možda je u mjeri, u kojoj socijalnu državu smatramo fenomenom razvoja nakon II. svjetskog rata, najranija distinkcija ona Harolda Wilenskoga kada su on i Lebaux govorili o *rezidualnoj* nasuprot *institucionalnoj* socijalnoj državi: "Čini se da su dvije koncepcije socijalne države dominantne u Sjedinjenim Državama: *rezidualna* i *institucionalna*. Prva smatra da se socijalne institucije trebaju pojaviti samo

u slučaju neuspjeha uobičajene strukture porode, obitelji i tržišta. Druga, suprotno tome, vidi socijalne institucije normalnima, 'prvolinijskim' funkcijama modernoga industrijskog društva... Prema našem mišljenju, nijedna ideologija ne postoji u vakuumu; svaka je odraz širih kulturnih i društvenih uvjeta ... te će s daljnjom industrijalizacijom druga prevagnuti." (Wilensky, Lebaux, 1958.:138, 140)

Prema Wilenskome, rezidualno i institucionalno označuju dva kraja kontinuuma, gdje je rezidualna socijalna država najmanje razvijena, a institucionalna najrazvijenija. Ovaj je način argumentiranja bio vezan uz modernizacijsku tezu te je anticipirao razvoj od rezidualne k institucionalnoj strukturi socijalne države. Možemo reći da je objašnjavajuća varijabla zrelost ili stupanj industrijalizacije, a najčešće rabljena mjera je bila veličina socijalne države, mjerena ukupnim socijalnim troškovima u odnosu prema BDP-u. Kao što ćemo vidjeti kasnije, ova su dva koncepta još uvijek vrlo živa u znanstvenoj literaturi o socijalnim režimima, dok je modernizacijska teza napuštena od većine znanstvenika te samo postoji u obliku očekivanja o konvergenciji posebnih socijalnih država, o čemu još govore neki teoretičari (Chassard i Quintin, 1992.).

Dalekosežnijeg je utjecaja rasprava koju je započeo Richard Titmuss, stari samouki profesor javne administracije na London School of Economics. U svom ključnom obraćanju Međunarodnoj konferenciji o socijalnoj politici u Haagu, kolovoza 1972. godine, on je predočio tri "široka ... i vrlo gruba određenja inačica stvarnog svijeta socijalne politike" u obliku tri socijalna modela socijalne politike. U posthumno objavljenoj knjizi *Social Policy* (1974.) nalazimo ih ponovno. Razlika između onoga što nazivamo *rezidualnim* modelom socijalne politike, *industrijskim* modelom na osnovi postignuća i rada te *institucionalno-redistributivnim* modelom, imala je veliki utjecaj na studente socijalne politike od tada (Titmuss, 1987./1972.:261-266; 1974.:30-32). Prisjetimo se što je Titmuss rekao u Hagu: "Rezidualni model socijalne politike ... je zasnovan na premisi da postoje dva 'prirodna' (ili društveno određena) kanala kojima se potpuno zadovoljavaju individualne potrebe; privatno tržište i obitelj. Samo kada to ne uspije ili ne funkcionira efikasno, socijalne institucije ulaze u igru, ali tada samo privremeno."

Ono što Titmuss opisuje ovdje je marginalna uloga socijalne politike, zasnovana na "organsko-mehaničkom uređenju društva", prisutna već rano u razvoju socijalne politike na Zapadu. On je posebno spomenuo britanski *Poor Law Amendment Act* iz 1834. godine, s njegovim principom brige o samom sebi, suženih prava i ograničenih intervencija. Razvijeno u vrijeme kad se na siromaštvo gledalo kao na zločin (Disraeli),¹ funkcija socijalne politike je više bila pitanje kontrole i upravljanja, zasnovana čvrsto na liberalnoj ideologiji i njenoj vjeri u superiornost slobodnotržišnih sila. Ovaj, siromaštvu orijentirani pristup u socijalnoj politici, još je uvijek vrlo utjecajan u određenom broju suvremenih socijalnih društava, primjerice u anglofonskom svijetu i Švicarskoj. Titmuss rabi kocept Wilenskoga te je, očito, inspiriran njegovim formulacijama.

"Industrijski model socijalne politike zasnovan na postignuću i radu ... uključuje značajne uloge socijalnih institucija, posebice obrazovnih, javnozdravstvenih te socijalnog osiguranja (ili socijalne pomoći), kao dodatka gospodarstvu. On smatra da se socijalne potrebe zadovoljavaju na osnovi zasluga, postignutih razlika u statusu, radnih dostignuća i produktivnosti ... Ukratko, to je funkcionalna, tehnokratsko-uslužna uloga socijalne politike."

Ovaj model cilja prema održavanju razlika u društvenom statusu te, stoga, fokusira dohodovnu zamjenu. On je sveobuhvatan te se slaže s konzervativnom ideologijom očuvanja *statusa quo* i postojećih privilegija. Socijalno osiguranje je oblik koji rabi ovaj model. On ostavlja veliki prostor socijalnim partnerima na tržištu rada, s obzirom na administraciju i financiranje socijalne države. Određeni broj naroda kontinentalne Europe pripada ovom modelu, a Njemačka se vrlo često navodi kao prvi primjer.

"Institucionalno-redistributivni model socijalne politike ... vidi socijalnu politiku kao bazično integriranu instituciju društva koja istodobno osigurava i univerzalne i selektivne usluge izvan tržišta, prema principu potreba. Univerzalne usluge, dostupne neovisno o razlikama u klasi, rasi, spolu i religiji, obavljaju funkcije koje jačaju i promiču stavove i ponašanja upravljene prema vrednotama društvene solidarnosti, altruizma, tolerancije i odgovornosti."

Socijalna politika ima ovdje ulogu stvaranja identiteta – jačajući integraciju, naglašujući univerzalizam i redistribuciju sredstava. Uloga javnog sektora je ključna. Retrospektivno razmišljajući svatko bi pomislio na skandinavska socijalna društva, ali je Titmuss spomenuo dobrotvoljne kooperativne akcije među "Ujamaa selima" u Tanzaniji.

Kategorije rezidualnoga i institucionalnoga poznajemo već od Wilenskoga; ali dok ih on tretira kao manje ili više razvijene forme socijalnih organizacija, naznačujući opće kretanje od rezidualnih k institucionalnim oblicima tijekom vremena, Titmuss opisuje istodobne, ali bitno različite načine socijalne organizacije. Ono što odlučuje o primjeni modela nije razvoj, nego ideologija. Titmuss je već 1955. godine razvio distinkciju s obzirom na socijalnu politiku: "Uzevši kao cjelinu, sve kolektivne intervencije za zadovoljenje potreba pojedinaca i/ili za zadovoljenje širih interesa društva, sada mogu biti općenito grupirane u tri glavne kategorije socijalnoga: dobrobit na osnovi socijalne politike, porezne politike i politike zapošljavanja." (Titmuss, 1987./1955./:45)

Međutim: "Ova tri sustava socijalnih usluga (mogu biti interpretirana) kao odvojeni i određeni pokušaji da se suprotstavi i kompenzira rast ovisnosti u modernom svijetu. Ipak, kako su danas organizirani, oni istodobno šire i konsolidiraju područje društvenih nejednakosti." (Titmuss, 1987./1955./:54)

Ono što učimo ovdje je, prvo, da se socijalne intervencije pojavljuju u različitim oblicima i, drugo, da svaka može djelovati i kao regresivna i kao progresivna s obzirom na redistribuciju i jednakost. Ako povežemo ova dva dijela njegova rada pokazuje se da industrijski model ističe socijalno na osnovi porezne politike i politike zapošljavanja te tako "podvaja odanost, hrani privilegije te ograničava društvenu svijest", dok institucionalno-redistributivni model ističe socijalnu politiku u širokom smislu te tako proizvodi jednakiu distribuciju sredstava, a rezidualni model ističe socijalnu funkciju na restriktivan način, s obzirom na siromašne, te naglašava socijalno kroz poreznu politiku u slučaju srednje i više klase, čime ostvaruje dva različita rezultata za dvije glavne grupe građana u modernom društvu.

¹ Disraeli opisuje da je *Poor Law* "obznanio svijetu da je u Engleskoj siromaštvo zločin" (citirano u Piven i Cloward, 1971.:35).

Tablica 1.

Tipologija institucionalnih okvira razvoja socijalne države

Parlamentarni režim	Liberalne demokracije	Masovne demokracije
	Javna pomoć kao diskvalificirajuća alternativa političkim (i građanskim) pravima	Socijalna prava kao politička posljedica političkih prava i konzekvencija stranačkog nadmetanja za glasače
Neparlamentarni režim	Ustavno-dualističke monarhije	
	Pomoć siromašnima kao paternalistički odgovor "problemu" siromašnih	Socijalna politika kao autoritarna obrana protiv (punog) političkog građanstva i kao konzekvencija nadmetanja za lojalnost
	Ograničeno (opće muško) izborno pravo ili neizborno predstavništvo	Prošireno (opće muško ili punoljetno) izborno pravo

Izvor: Flora i Alber, 1981:46.

Čini se da, ako postoji ista osnovna struktura diferencijacije i demokratskog upravljanja, u razumijevanju socijalne države u modernom društvu na Titmussov način, nacionalne države mogu slobodno birati između triju ideologijski različitih modela. Na kontinentu je trend nešto drukčiji. Ovdje je naglasak na različitim povijesnim izvorima socijalnih država, u smislu ekonomskoga, demografskoga, političkoga i kulturnog (religijskog) razvoja. Promatrajući materijalnu stranu stvari, industrijalizacija i urbanizacija su, uključujući klasne odnose, videne kao najvažnije determinante socijalnog razvoja. Na strani ideja se politička mobilizacija i političko/ustavni razvoj vide kao odlučujući. Zasnovoano na Stein Rokkanovoj shemi političkog razvoja, Peter Flora i Jens Alber (1981.) su došli do razlikovanja koje razmatra oblike postizanja građanskih prava, parlamentarizma i socijalnih prava.

Formulirane su četiri hipoteze:

1. Ustavno-dualističke monarhije s ograničenim izbornim pravom ili neizbornim predstavništvom vjerojatno razvijaju relativno nediferencirani i lokalizirani sustav pomoći siromašnima u paternalističkoj tradiciji iskazivanja odgovornosti u pitanjima podanika i onih u stanju potrebe. Naknade su temeljene na milosrđu, nema prava...

2. Liberalne demokracije s ograničenim izbornim pravom, zasnovanom na vlasništvu, porezu ili društvenom statusu, tendiraju ograničenju vladine intervencije općenito te, posebice, u javnoj pomoći... One se protive obveznim shemama, ali mogu pomagati dobrovoljnu uzajamnu pomoć te druge napore zajednice...

3. Masovne demokracije će, vjerojatno, razviti proširene, diferencirane i centralizirane socijalne sustave, zasnovane na socijalnim pravima i obveznim doprinosima... Unutar masovnih demokracija, međutim, velike varijacije mogu rezultirati iz razlika u stranačkim sustavima (jačina i koherentnost radničkog pokreta) kao i iz razlika u razvoju državne birokracije.

4. Ustavno-dualističke monarhije s proširenim izbornim pravom će, vjerojatno, razviti proširenije, diferenciranije i centraliziranije sustave, zasnovane na obveznim doprinosima i pravima... One se suočavaju s jačim organiziranim pritiskom radničke klase, koja vodi razvoju socijalnih institucija kao obrani protiv prava pune participacije te kao sredstvo jačanja lojalnosti radničke klase autoritarnoj državi.

"Ova četverostruka klasifikacija proizvodi jednostavnu tipologiju institucionalnih okvira koji mogu pospješiti ili ograničiti razvoj socijalnih država te proizvesti specifične varijacije javnih socijalnih institucija." (Flora i Alber, 1981.:47)

Ako slijedimo konvencionalni razum i lociramo sazrijevanje socijalne države u razdoblje neposredno nakon II. svjetskog rata, različite nacionalne države imaju vrlo različito naslijeđe prema shemi Flore i Albera. Grčka i Španjolska se mogu lijepo uklopiti u kategoriju 1, a anglosaksonski svijet SAD-a i Australije u kategoriju 2. Skandinavski narodi bili bi primjer kategorije 3, a Njemačka i Italija odgovaraju kategoriji 4.

Očito, shema inspirirana Stein Rokkanom vidi socijalnu državu (redistribuciju) četvrtim stupnjem političkog razvoja nakon oblikovanja

države, nacionalnog razvoja i participacije. Dok se oblikovanje države i nacionalni razvoj vide kao procesi koji idu od centra k periferiji, druga se dva procesa (participacija i redistribucija) vide kao nastala na periferiji, odakle se kreću prema centru. Razlika centar/periferija je, stoga, druga važna konceptualna razdjelnica u diskusiji inspiriranoj Rokkanom. Gledajući naprijed, Peter Flora je kasnije sugerirao da je industrijska osnovica zapadnih društava iščezla nakon 1960. za zemlje centra, dok je nastavila rasti na europskoj periferiji (Flora, 1993.:15).

Geografski ili geopolitički element u socijalnoj tipologiji može biti iščitan iz rada koji je nastajao oko Petera Flore u smislu da nacionalne države ne mogu lako pobjeći svom povijesnom naslijeđu. Stoga, Katolička crkva igra glavnu ulogu u razumijevanju razvoja središnjih zemalja kontinentalne Europe, dok su periferne nacionalne države, kao primjerice skandinavske, više bile pod utjecajem sekularnog razvoja, gdje se osjećao jaki utjecaj razine lokalnih vlasti. Sukladno takvom načinu razmišljanja, finski istraživač u području društvenih znanosti, Pekka Kosonen, i danski ekonomist Bent Rold Andersen razvijaju shemu prema kojoj skandinavski narodi čine jedan režim, *skandinavski* ili nordijski socijalni model, a kontinentalna Europa se grupira oko onoga što se naziva *kontinentalnim* socijalnim modelom. To je najmanje diferencirana tipologija režima. Normativna pozicija *mi* (dobri momci) nasuprot *oni* (loši momci) se jako osjeća u onim tekstovima koji Skandinaviju smatraju najboljim svijetom, dok socijalna opskrba u kontinentalnoj Europi, riječima Titmussa, "podvaja lojalnost, hrani privilegije te ograničava društvenu svijest". I, minimalizirajući ovu poziciju, možemo opisati razlike kao suprotnosti. Primjena termina kontinentalno se uobičajeno rabi kao kontrast onome što model nije, ili za ono čemu je suprotan. Zato, ako je *beveridgeov* ili socijaldemokratski model univerzalan, kontinentalni nije; on je rezerviran za one koji doprinose. Dok je *beveridgeovski* model zasnovan na jedinstvenoj opskrbi, kontinentalni nije; opskrba oslikava dostignuća. Dok skandinavski ili anglosaksonski model favorizira porezno financiranje socijalne opskrbe, kontinentalni favorizira suprotno, naime doprinose subjekata na tržištu rada.

POSTAVLJANJE SCENE ZA 90-TE: TRI ILI ČETIRI REŽIMA?

Komparativna socijalna istraživanja su oblikovali tijekom 80-ih znanstvenici koji su isticali značajne razlike između različitih razvoja socijalne države, kao što je skandinavski model (Andersen, 1984.; Korpi, 1983.), specifični francuski put (Ashford, 1986.) ili posebno njemačko iskustvo (Alber, 1982.). Ilustrativan primjer je ocjena Gøste Esping-Andersena triju skandinavskih zemalja u *Politics against Markets* (1985.): "Bit socijalnog zakonodavstva u sve tri zemlje bio je uspostavljanje onoga što Titmuss (1974.) naziva 'institucionalnom socijalnom državom' (Esping-Andersen, 1985.:159); ali publikacija iz 1990. koja je ponovno lansirala Titmussovu shemu triju modela, označila je početak proizvodnje modela socijalnih politika. Njegova knjiga *The Three Worlds of Welfare Capitalism* preimenovala je Titmussove modele u liberalni (rezidualni), konzervativno-korporativni (industrijski zasnovan na postignuću i radu) i socijaldemokratski (institucionalno-redistributivni) model, rabeći imena ideologija koje su podržavale tri bitno različita socijalno-politička modela. Ova je podjela postala iznimno popularnom i, neovisno o slaganju ili neslaganju, svaki se istraživač pišući o suvremenoj socijalnoj državi od tada referira na ovu shemu Esping-Andersena. U radu, prvi put objavljenome 1989. godine, pod naslovom *The three political economies of the welfare state*, bivamo upoznati i s kritičkim pogledom prema modernizacijskoj tezi koju je promovirao Wilensky i prema konvergencijskoj tezi koja, čini se, proizlazi iz Florova rada; pogledom koji smatra da se socijalne države grupiraju oko prepoznata tri različita režima. U knjizi iz 1990. Esping-Andersen specificira što razumijeva pod socijalnim režimom:

"Koncept režima socijalne države označava institucionalne odnose, pravila i shvaćanja koja vode i zajednički oblikuju socijalno-političke odluke, razvoj socijalnih troškova, definicije problema te, čak, strukturu odgovora i zahtjeva građana i socijalnih konzumenata. Postojanje političkih režima odražava okolnost da se kratkoročne odluke, reforme, rasprave i procesi donošenja odluka situiraju unutar okvira povijesne institucionalizacije, kvalitativno različite između zemalja." (Esping-Andersen, 1990.:80)

“U jednoj grupi nalazimo 'liberalne' socijalne države, u kojima su dominantni socijalna pomoć na osnovi provjere imovnog stanja, skromni univerzalni transferi ili skromni planovi socijalnog osiguranja. Naknade su usmjerene prvenstveno klijenteli s nižim prihodima, obično radničkoj klasi, ovisnima o državi.” (Esping-Andersen, 1990.:26)

“Drugi tip režima ... povijesna korporativno-državna ostavština ... (je bila) zaokupljena očuvanjem statusnih razlika; prava su, stoga, vezana uz klasu i status. Ovaj je korporativizam supsumiran unutar državne organizacije, spremne istisnuti tržište kao izvor socijalne politike.” (Esping-Andersen, 1990.:27)

“Treća ... grupa režima je sastavljena od zemalja u kojima je princip univerzalizma i dekomodifikacije socijalnih prava proširen također na novu srednju klasu. To možemo nazvati 'socijaldemokratskim' tipom režima.” (Esping-Andersen, 1990.:27)

Tri su režima distingvirana stupnjem tzv. dekomodifikacije i načinom stratifikacije koju proizvode u društvu. Pod dekomodifikacijom se podrazumijeva “stupanj do kojeg pojedinci ili obitelji mogu održavati socijalno prihvatljivi standard života, neovisno o tržišnoj participaciji” (Esping-Andersen, 1990.:37). Najviši je stupanj toga prisutan u socijaldemokratskoj grupi, a najmanji u liberalnoj grupi. S obzirom na stratifikaciju, socijaldemokratska grupa je ona koja mijenja stratifikaciju, određenu klasnom strukturom kapitalističke ekonomije, korporativna grupa fokusira održavanje statusa, a liberalna grupa podržava puku tržišnu distribuciju sredstava nasuprot povijesno uspostavljenim privilegijama.

Kao što je već navedeno u uvodu, ova je tipologija triju režima u trenutku objavljivanja bila dovedena u pitanje pristupom četirima modelima. Dva su danska znanstvenika, Sven Bislev i Henning Hansen, prezentirali 1989. godine rad u kojem su tvrdili da se europske socijalne države mogu razlikovati prema četiri idealna tipa:

Prvi tip je *katolička* socijalna politika – načelo rezidualne javne podrške individualnoj odgovornosti unutar obiteljske mreže; te pomoć onima kojima je potrebna. Bitan je naglasak na podržavanju paternalističkih obiteljskih obrazaca, individualnoj štednji i odgovornosti te privatnom milosrđu.

Drugi je *korporativna* socijalna politika – socijalno osiguranje kao dio odnosa radnik-poslodavac, uspostavljen prema potrebama i tradiciji svakog pojedinog sektora, upravljani i podržavani od države u interesu održavanja ostarjelih radnih odnosa (a koji će biti) financirani doprinosima radnika i poslodavaca.

Treći je *liberalna* socijalna politika – univerzalno, obvezno socijalno osiguranje koje štiti zaposlene te javna sredstva nasuprot zahtjevima i potrebama ljudi u nevoljama. Osiguravaju se niske i jedinstvene naknade koje su poticaji traženju posla.

Socijaldemokratska socijalna politika je četvrto načelo – univerzalno, preventivno, zaštićuje životni standard i radne sposobnosti te daje veći naglasak uslugama, a ne naknadama. (Bislev i Hansen, 1990.)

Ako se uspoređi s Esping-Andersenom, može se vidjeti da je ova shema identična, osim u važnom dodatku četvrtoga, katoličkog modela. Ono što se desilo jest proširenje originalne Titmussove sheme diferenciranjem industrijskog modela u korporativno/konzervativni i katolički. Bisleva i Hansena je inspirirao i Jon Eivind Kolberg (1991., 1992.a, 1992.b) koji je usko surađivao s Esping-Andersenom te koji je u radu iz 1990. godine predložio postojanje sljedećih socijalnih režima: liberalni režim, konzervativno/katolički režim i skandinavski model (Kolberg, 1990.:9–12). Ovdje vidimo da je bismarckovski režim otvoren diferencijaciji te može biti smatran katoličkim (južnim) s obzirom na načelo supsidijarnosti i statusnim (modernim) s obzirom na visoki stupanj proširenosti i pokrivenosti.

Slično proširenje Titmussove sheme prezentirao je 1989. i 1990. godine, na različitim seminarima EU, njemački pravnik Stephan Leibfried te objavio po prvi puta 1991. godine kao “Towards a European welfare state: on integrating poverty regimes in the European Community”. Njegova je prva kategorija nazvana *modernom* socijalnom državom, a odnosi se na skandinavsko iskustvo te znači da su muškarci i žene tretirani kao radnici. On tvrdi da je moderan bolji izraz od Titmussova institucionalno-redistributivnog modela za koji smatra da je bitno oblikovan radom britanske National Health Service, koja je žene tretirala neovisno od njihova radnog statusa. Taj sustav nalikuje bismarckovskom te je obojici dodijeljen pridjev *institucionalni*. Ponovno je Leib-

fried svjestan činjenice da bi Titmuss okarakterizirao bismarckovske zemlje, kao što su Austrija i Njemačka, industrijskim modelom na osnovi rada i postignuća. Neovisno o tome "ja odbacujem ovu terminologiju jer su: (1.) u 60-ima i ranim 70-ima bismarckovske zemlje 'univerzalizirale' svoj 'model' prema 'modelu muškog državljanina', koji je poduprt (2.) obećanjem muške (pune) zaposlenosti" (Leibfried, 1992.:18). U karakterizaciji anglofonskog svijeta Leibfried se drži Titmussova *rezidualnog* socijalnog modela te ga opisuje u smislu selektivizma i nadoknađivanja posljednjeg utočišta. Konačno, Leibfried dodaje četvrti model koji naziva *rudimentarnom* socijalnom državom, što je karakteristika latinsko-rubnih zemalja, a može uključivati i Irsku. On sumira razlike u tablici 2.

Leibfried do određene mjere konstruirao razumijevanje državljanina za bismarckovsko iskustvo, što je potpuno različito od konvencionalne interpretacije. Pri tome on manje vrednuje element održavanja statusa u tom modelu.

Stoga se od 1990. godine istraživanje socijalnih država uvijek referira ili na Titmuss/Esping-Andersen tipologiju triju režima ili na pristup četiriju modela Leibfrieda i suradnika. Ono što je ovim tipologijama zajedničko jest da vide socijalnu ideologiju objašnjavajućom varijablom uz istodobno održavanje prostorne distinkcije ili argumentiranje prostorne distribucije socijalne ideologije. Dok su neki radovi podržavali i koristili razvijenu tipologiju (vidi, primjerice, Gustafsson, 1994.; Papadopoulos, 1998.), drugi su bili kritični te su djelomično

odbacivali ili bitno mijenjali tipologiju; ali je vrlo malo onih koji su potpuno ignorirali tipologije. Sada ćemo obratiti pozornost nekim kritičkim glasovima.

PODPODJELA REŽIMA I (PONOVI) ODMAK OD ZAPADNE EUROPE

Tipologija s tri ili četiri režima je kritizirana s različitih aspekata. Jedan tip kritizma usmjerava se na pitanje prikladnosti specifičnog grupiranja nacionalnih država u jedan tip režima. Dok se čini da većina britanskih znanstvenika prihvaća oznake rezidualno i liberalno kao karakteristike socijalnog režima, neki predstavnici "starih naroda Commonwealtha", primjerice Francis Castles i Deborah Mitchell (1990.), nisu previše zadovoljni s tom tipologijom. Castles i Mitchell (1990., tablica 4) dodaju naziv *radikalnog* socijalnog modela Esping-Andersenovoj tipologiji, da bi razlikovali svoju Australiju (plus Novi Zeland i UK!) od liberalnih režima. Oni, međutim, navode: "Esping-Andersenova operacionalizacija nema apsolutno nikakvog smisla u odnosu na socijalistički princip stratifikacije, a smisla ima samo u slučaju dekomodifikacije, ako je to načelo apsolutno nepovezano s redistributivnim posljedicama." (Castles i Mitchell, 1990.:12) Otuda oni kritiziraju Esping-Andersena koji pridaje nisku ocjenu programima na osnovi provjere prihoda. Oni to ocjenjuju "ponešto osobnom odlukom" (Castles i Mitchell, 1993.:103), jer takvi programi mogu nuditi relativno veliku dužnu zamjensku stopu. Kao što je napomenuto, oni u zaključku identificiraju "četvrti svijet

Tablica 2.

Tipovi europskih socijalnih država

	Skandinavski	Bismarckovski	Anglosaksonski	Latinsko-rubni
Tipovi socijalnih režima	Moderni	Institucionalni	Rezidualni	Rudimentarni
Karakteristike	Puna zaposlenost; socijalna država kao poslodavac i prvo utočište te nadoknada posljednjeg utočišta	Puni rast; socijalna država kao nadoknada prvog utočišta i poslodavac posljednjeg utočišta	Puni rast; socijalna država kao nadoknada posljednjeg utočišta te ona koja snažno potiče na rad	Sustizanje; socijalna država kao napola institucionalizirano obećanje
Pravo na	Rad	Socijalnu sigurnost	Dohodovne transfere	Proklamirani rad i socijalno
	Poduprto institucionalnim konceptom socijalnog državljanstva		Bez takve potpore	Samo djelomično implementirano

Izvor: Leibfried, 1992.:23.

socijalnog kapitalizma”, koji nazivaju *radikalnim*: “Radikalni svijet u kojem se socijalni ciljevi ublažavanja siromaštva i dohodovne jednakosti postižu radije redistributivnim instrumentima nego visokom razinom izdataka.” (1990.:16) U radu iz 1993. godine oni objašnjavaju što se razumijeva pod terminom radikalizam: “radikalizam se interpretira ovdje u smislu ujednačavanja potencijala danih političkih instrumenata” (Castles i Mitchell, 1993.:105). Paralelno s tom raspravom nalazimo razliku između bismarckovske i južne socijalne opskrbe.

Ključna razlika između Titmuss/Esping-Andersenove tipologije i Leibfrieda i sur. je, naravno, određenje latinsko-rubnih zemalja katoličkog svijeta. Drugi govore o južnom socijalnom modelu (Ferrera, 1996.), dok su neki kritični prema proširenju tripolarne sheme te sugeriraju da su južne zemlje, zapravo, primjeri industrijskog/korporativno-konzervativnog modela (Kastrougalos, 1994.a, 1996.). Georg Kastrougalos smatra: “U okviru klasifikacije (Esping-Andersenove tipologije) i s institucionalne točke gledišta, tj. gledajući svrhu, financiranje i bitne postojeće organizacijske osobine, teško je zamijetiti fundamentalnu, strukturalnu razliku Grčke (i drugih južnoeuropskih zemalja...) prema standardnom kontinentalnom modelu.” (Kastrougalos, 1994.b:2) “... Španjolska, Portugal i Grčka nemaju specifične institucionalne i organizacijske osobine koje mogu činiti određeni četvrti idealnotipski režim. Oni prije čine subgroupu, varijaciju kontinentalnog modela, s glavnim karakteristikama nedozrelosti i slabosti.” (Kastrougalos, 1994.a:6–7)

Nedostatak bitnih socijalnih usluga te paternalistička i centralistička državna tradicija su daljnje karakteristike. Kastrougalos prigrbljuje svoju opasku iz 1992. godine po kojoj se južnoeuropske zemlje karakteriziraju prije “diskontnim izdanjem kontinentalnog modela” nego punopravnim režimom (Abrahamson, 1992.).

Suprotno tom pogledu, Maurizio Ferrera je skloniji shvaćanju da južnoeuropske zemlje čine grupu posebnog tipa socijalnih država, iako on nalazi neodgovarajućim govor o rudimentarnim ili katoličkim socijalnim režimima (Ferrera, 1996.:18). Ferrera pronalazi sljedeće karakteristike “južnog modela”:

1. visoko fragmentirani i “korporativni” sustav održavanja dohotka, koji otkriva značajnu

unutranju polarizaciju: vrhunac velikodušnosti (primjerice u slučaju mirovina) praćenu velikim rupama u zaštiti;

2. odlazak iz korporativne tradicije na polju zdravstvene zaštite i ostvarenje (barem djelomično) nacionalne zdravstvene službe, zasnovane na univerzalističkim načelima;

3. niski stupanj državne penetracije u socijalno područje i visokotolerirani *mix* javnih i privatnih subjekata i institucija;

4. perzistencija klijentelizma i oblikovanje – u nekim slučajevima – prilično razvijene “patronske mašinerije” u selektivnoj distribuciji novčanih naknada (Ferrera, 1996.:17).

“Južne socijalne države ne dijele samo slične karakteristike i sličnu genezu, već su i sada suočene sa sličnim razvojnim izazovima, izvanjske i unutarnje prirode.” (Ferrera, 1996.: 31)

Slična se rasprava vodi i s obzirom na jugoistočnoazijska društva. Čine li oni poseban režim (Kwon, 1997.) ili su radije hibrid tripolarne tipologije (Esping-Andersen, 1997.)? Catherine Jones je pokušala promaknuti izraz *konfucijevske* socijalne države. Prema njenom razumijevanju, “tiger ekonomije” Jugoistočne Azije ne mogu biti smatrane konzervativno-korporativnim modelom, iako je to jedan od Esping-Andersenovih režima kojem su najbliže. Umjesto toga, ona ih opisuje na sljedeći način: “Konzervativni korporativizam bez (zadnog stila) radničke participacije; supsidijarnost bez Crkve; solidarnost bez jednakosti; *laissez-faire* bez libertarizma; alternativni izraz svega može biti “ekonomija domaćinstva” socijalnih država – vođena u stilu tobožnje tradicionalne, konfucijevske, proširene obitelji (Jones, 1993.:214). Sličan je argument izrekao i Arthur Gould (1993.).

Četvrti primjer, koji slijedi antipode, Južnu Europu i Jugoistočnu Aziju, je slučaj bivše komunističke Istočne Europe. Ovdje nalazimo sličnu raspravu o tome treba li razumjeti razvoj kao pojavu novoga posebnog socijalnog režima ili kao varijaciju već postojećeg tipa. Bob Deacon smatra oboje korektnima, ovisno o tome, koja je zemlja u pitanju. Mađarska, Slovenija i Hrvatska se vide kao zemlje koje razvijaju inačice liberalnog režima, dok se Istočna Njemačka preko noći pridružila konzervativno-korporativnom modelu. Međutim, promatrajući dijelove bivšeg SSSR-a, Bugarsku, Ru-

munjsku i Srbiju, on drži prikladnim razviti novi tip, koji naziva *postkomunistički konzervativno-korporativni*. Ovaj izraz "...obuhvaća ideologijsku i praktičku privrženost socijalističkim vrednotama, održavanje moći dijelova stare garde i društveni dogovor koji zahvaća glavne radničke interese" (Deacon, 1993.:195–197).

Esping-Andersen je sumirao problem dijeljenja grupa režima. Ova vrst metodologijske dijalektike "će gotovo sigurno rezultirati podjelom svijeta na 18 različitih 'svjetova socijalnog kapitalizma'" (Esping-Andersen, 1993.:136). To znači, da ćemo ako dozvolimo daljnje podjele originalnih režima, završiti s brojem tipova koliki je i broj naroda, u ovom slučaju 18 OECD zemalja. Esping-Andersen se osjetio primoranim držati se originalnih triju režima kada se uhvatio, ako ne cijeloga globusa, većine svijeta u studiji prezentiranoj na socijalnom samitu u Kopenhagenu 1995. godine. Kako bi izašao u susret onome što naziva "početna evolucija socijalnih država u novim industrijskim demokracijama Azije, Južne Amerike i Istočne Europe", on razvija podjelu svijeta na Skandinaviju, Anglo-Ameriku, kontinentalnu Europu, Istočnu i Srednju Europu i Južnu Ameriku te Istočnu Aziju. Posljednja grupa zemalja se vidi kao hibridna, koja posuđuje iz liberalnoga i korporativnog tipa. Zemlje kao Brazil i Costa Rica se vide kao one koje uzimaju elemente socijaldemokratskog režima; dok Čile, Istočna i Srednja Europa i Argentina slijede liberalni put. On postavlja pitanje: "Jesu li narodi Istočne i Srednje Europe, Istočne Azije i Latinske Amerike u procesu oponašanja zapadnog modela ili slijede potpuno nove putanje? Ako pod 'novim' mislimo na modele koji značajno odstupaju od postojećih socijalnih država, odgovor je u bitnome niječan." (Esping-Andersen, 1996.:20)

Na taj način Esping-Andersen smatra da ima više geografskih grupa nego socijalnih modela. On je, otuda, implicitno kritičan prema samo prostorno definiranim grupama režima, bilo da je riječ o *centru/periferiji* ili tipu *istok-zapad-sjever-jug* (Flora, 1993.; Therborn, 1995.). Ali, kao što smo upravo vidjeli, on je potpuno spreman uključiti više područja svijeta nego što je to Zapadna Europa. Stoga je kritika o eurocentrizmu za njega suvišna.

S metodologijske točke gledišta ovdje demonstriran sukob je jedna od perspektiva komparativnih istraživanja socijalne države. S di-

stancom prema objektu budućih promjena, kako nas je Simmel podučio te kako nas podsjećaju Commaille i de Singly (1997.:7). Ako netko želi zadržati vrlo široki, "svjetski" pogled na razvoj socijalne države, gore spomenuti primjeri Južne Europe, Jugoistočne Azije, Australije itd. su samo varijacije osnovnih režima. Zato Esping-Andersen tvrdi ono što je izrekao na svjetskom kongresu sociologije u Madridu 1990. godine: "Gledano iz Novog Zelanda, skandinavske zemlje izgledaju prilično slično" (s obzirom na socijalne aranžmane) (citirano prema sjećanju). Slično, gledano iz Južne Koreje ili Južne Afrike, to je potpuno točno za Francusku i Njemačku. Stoga se, u takvoj jednoj sveobuhvatnoj perspektivi, čini razumnim držati se "izvorne" tipologije režima. Međutim, ako suzujemo perspektivu, bilo da uspoređujemo narode pojedine regije ili kad se perspektiva suzuje prema posebnom političkom području, čini se smislenim podijeliti kategorije režima kako bi se zahvatile specifične osobine.

Drugo slično nastojanje je tipologija koju su razvili Korpi i Palme (1994., 1998.), a koja nije samo proširenje i preuređivanje Titmuss/Esping-Andersenove sheme. Iako Esping-Andersenov pothvat smatraju vrijednim, jer naglašava multidimenzionalnu prirodu varijacija socijalne države, oni kazuju: "Ipak, zbog difuznosti ideologija koje se nalaze u pozadini, komplicirane načine njihove interakcije sa socijalno-političkim razvojem i relativne heterogenosti socijalno-političkih programa unutar svake zemlje, takvi se pothvati suočavaju s impresivnim poteškoćama, kao što su to mnogi istakli". (Korpi i Palme, 1994.:6) Umjesto toga, oni analitički razlikuju pet "institucionalnih tipova programa socijalnog osiguranja": *ciljane, dobrovoljne, korporativne, bazične sigurnosti i sveobuhvatne*, kao što je pokazano u tablici 3.

Ma kako obećavalo na prvi pogled, ovo je razlikovanje ograničeno, jer razmatra socijalne države samo kroz programe transfera te samo naknade za bolovanja i starosne mirovine, nastavljajući tradiciju fokusiranja mirovina, nezaposlenosti i bolovanja. I, na kraju svega, nije previše različito od tipologije režima koja je prije raspravljena. Ono što je učinjeno u usporedbi s Titmussovom tipologijom jest to da je beveridgeovski režim diferenciran od rezidualnoga i institucionalnoga. Kada se uobičajenih 18 OECD zemalja smjesti u tipologiju, tri nor-

Tablica 3.

Idealno-tipiski modeli institucija socijalnog osiguranja

	Osnovica prava	Načelo razine naknada	Suradnja poslodavaca i radnika u upravljanju programima
Ciljani	Dokazane potrebe	Minimalna	Ne
Dobrovoljni državno-podupirani	Članstvo, doprinosi	Jedinstvena ili zasnovana na zaradama	Ne
Korporativni	Kategorija zaposlenja i participacije radničke snage	Zasnovana na zaradama	Da
Bazična sigurnost	Državljanstvo ili doprinosi	Jedinstvena	Ne
Sveobuhvatni	Državljanstvo i participacija radničke snage	Jedinstvena i zasnovana na zaradama	Ne

Izvor: Korpi i Palme, 1998.:666.

dijske zemlje: Finska, Norveška i Švedska se nalaze u sveobuhvatnom modelu, dok se Danska nalazi zajedno s Velikom Britanijom i Irskom u modelu bazične sigurnosti. Drugi modeli se odnose na iste zemlje, kao kod Esping-Andersena i Leibfrieda; stoga Australija, Novi Zeland, Kanada i SAD odgovaraju ciljanom modelu, južnoeuropske zemlje Portugal, Španjolska i Italija dobrovoljnom modelu; dok zemlje Beneluxa, Francuska i Njemačka čine korporativni model. Osim toga, tipologija reflektira podatke iz 1980. godine i – u najboljem slučaju – 1985. godine, što je čini dubioznom s obzirom na razvoj u Južnoj Europi, primjerice Španjolskoj, koja je iskusila gotovo revoluciju u razvoju socijalne politike u posljednjem desetljeću. Konačno, civilno-društvena dimenzija razvoja socijalne opskrbe ne može biti tematizirana unutar ovog pristupa.

Na osnovi svega se može zaključiti da se tipologija režima Titmuss/Esping-Andersena te Leibfrieda i suradnika pokazala izdržljivom u smislu da je široko priznato kako ipak postoji nekoliko osnovnih tipova režima te da su, premda se njihova imena dosta razlikuju, komparativna socijalna istraživanja, u svim praktičnim vidovima, prihvatila pristup socijalnih režima. To je očividno kada, primjerice, Catherine Jones Finer razmatra "bogatstvo izvornog nastajanja zapadnih socijalnih država". Ona piše: "Postoje dva glavna, u smislu takmičenja, grupiranja koja treba imati na umu, zasnovana na geografskoj i kulturnoj pripadnosti: anglofonski svijet britanskog 'starog Commonwealtha' naroda (koji može uključiti SAD u tom kontekstu) nasuprot zapadno-kontinen-

talno-europskom svijetu francuske i osobito njemačke akulturacije. Uz to postoje dva 'periferna' grupiranja suprotnog značenja: supermodel socijalnih država Skandinavije ('skandinavski rub') nasuprot tzv. rudimentarnom suprotnom dijelu Južne Europe, 'latinsko-rubni'." (Finer, 1999.:18)

Ovo je podijeljena slika sheme Stephana Leibfrieda (1992.), koja je proširenje Titmuss/Esping-Andersenove "klasične" tipologije i na osnovi koje elaboriramo sugestiju da je skandinavski model luksuzno izdanje beveridgeovskog modela, a da je katolički model diskontno izdanje bismarckovskog modela (Abrahamson, 1992.). Shema četiriju modela je postala samo-očevidna u mjeri da je rijetko upitna, ali referirana kao opće znanje paralelna, primjerice, evoluciji prava državljanina koju je razvio Thomas Marshall. U svojoj knjizi *The Third Way* (1998.) Anthony Giddens reproducira model četiriju socijalnih država s malim promjenama u nazivima, prema njemačkom znanstveniku Fritzu Scharpfu, kao što je već bilo napomenuto.

Svi spomenuti pristupi gledaju na socijalnu politiku samo kao na dohodovne transfere i često je pokazivano da pokrivaju u tom smislu samo rizike bolesti, starosti i nezaposlenosti; osim toga, čini se da zanemaruju postojanje i važnost obitelji i mreža organizacija, kao što su institucije socijalne opskrbe te je rečeno da su neosjetljive prema ženskim pitanjima. Posljednje generacije komparativnih studija su dodale tome studije slučajeva tako da se studiraju posebni sektori ili politike u pojedinim zemljama, a koje predstavljaju ovaj ili onaj model.

OD SOCIJALNE SIGURNOSTI PREMA SOCIJALNIM USLUGAMA I STUDIJAMA SLUČAJEVA

Iz perspektive tretmana spolova, možda posebno unutar feminističkih studija, došlo je do promjene konceptata integracijom spolnih pitanja u analizu režima socijalnih država. Julia O'Connor piše: "Uz prepoznavanje spolne kompozicije najvažnijih političkih organizacija, institucionalno naslijeđe mora biti procijenjeno u smislu njegovog prinosa olakšanju ili otežanju inkorporacije žena u politički sustav te učinkovitih promjena političkih tijela koja djeluju kroz korporativne institucije, kao što su agencije za jednakost u zapošljavanju ili plaći te udruženja koja okupljaju predstavnike klijenata. Osim toga, utjecaj novih društvenih pokreta, kao što je feministički pokret, mora biti ocijenjen u smislu sposobnosti utjecaja na političku agendu i formiranje koalicija s glavnim političkim organizacijama." (O'Connor, 1993.:511)

Glavni identificirani problem tipa analiza što dolaze iz moćne škole koja fokusira sredstva (Esping-Andersen, Korpi itd.) jest, s ove točke gledišta, nediferencirani status državljana s kojim operiraju. Međutim, ženski odnos sa socijalnom državom se ne može razumjeti samo kroz optiku organiziranih radnica, već mora biti prošireno do uključivanja njihovih uloga "kao onih koje brinu o potrebama klijenata te pravima konzumenata usluga ... i političkih građana" (O'Connor, 1996.:3). U razvijanju spolno senzitivnog pristupa režimima socijalnih država uloga *skrbi* postaje središnjom; a fokusiranjem skrbi drugi dio socijalne politike, naime *osobne socijalne usluge*, postaju važnima.

Očito je dobra ideja fokusiranja analize usluga socijalne skrbi u raspravi o socijalnim modelima i režimima ali, primijenimo li korelacijsku metodu, rezultat se ne čini odviše različitim prema onome što je već uočeno na osnovi analize sustava transfera. Stoga, Anttonen i Sipilä (1996.) nalaze da su tri ili četiri grupe, o kojima je raspravljao Leibfried, konzistentno konstruirane: "Sve u svemu čini se da naš opis usluga socijalne skrbi odgovara tipologiji socijalnih država koju su prezentirali Esping-Andersen i Leibfried. Čini se da sustav usluga u velikoj mjeri reflektira opća načela sustava socijalne sigurnosti." (Anttonen i Sipilä, 1996.: 24)

Samo konzervativno/korporativni režim nije koherentan. Ovaj su problem kasnije riješili Anttonen i Sipilä razdvajajući ga u dva režima nazvavši ih nizozemsko-njemačkim modelom supsidijarnosti i francusko-belgijskim modelom obiteljske politike.

Jedan tip studija slučajeva fokusira jedno političko područje, primjerice Baldwinova studija mirovina ili studija S. Pedersen o obiteljskoj politici, te ograničava analizu na manji uzorak zemalja; na taj se način ponovno javlja specifikacija režima ili se oblikuju novi koncepti. Uspoređujući Britaniju i Francusku, Susan Pedersen je zaključila da se u slučaju Francuske može govoriti o *roditeljskom* modelu socijalne države. Ona ga tako definira u suprotnosti spram dobro poznatog modela *muškog hranitelja*: "Jednostavno, dok politika muškog hranitelja nadoknađuje muškarcu legitimne prekide u zaradama zbog ovisne žene i djece, država s roditeljskom politikom kompenzira roditeljima ovisnu djecu, neovisno o njihovim zaradama i potrebama." (Pedersen, 1995.:18)

Osim toga, zemlje se ne moraju nužno grupirati na isti način kad se analiziraju drugi sustavi transfera, a ne oni glavni. Ditch i dr. (1998.) analiziraju vrijednost onoga što nazivaju paketom dječjih naknada pa to uspoređuju s troškom imanja djece u 15 zemalja EU. Zasnvano na tome grupe izgledaju ovako:

- Luxemburg, Francuska, Belgija i Njemačka s najizdašnjom opskrbom;
- Danska, Finska, Švedska, Austrija i UK s osrednjom razinom opskrbe;
- Irska, Portugal, Nizozemska, Španjolska, Italija, Grčka s niskom razinom opskrbe.

Oni zaključuju: "Jasno je da su grupe zemalja koje smo pronašli, različite od socijalnih režima koje je predložio Esping-Andersen". (Ditch i dr., 1998:68) Ako dodamo mogućnosti dječjih usluga ovom paketu dječjih naknada, dobivamo druge grupe, kao što su pokazali Gornick i dr. (1997.). Oni nalaze da Ujedinjeno Kraljevstvo, Njemačka i dvije skandinavske zemlje (Danska i Švedska) pripadaju istoj grupi, ali oni Francusku smještaju u istu grupu sa skandinavskim zemljama. To pokazuje da nas analiza obiteljske politike i različitih vrsta socijalnih usluga koje su ovdje uključene, vodi do promjena standardne tipologije.²

² S obzirom na aktualnu komparativnu studiju o pomirenju obiteljskog i radnog života u EU, odabrali smo sljedeća četiri modela: *rezidualno-siromašno orijentirani* model (liberalni) s primjerom UK, model *muškog hranitelja* (bismarckovski) s primje-

Ovaj pristup, usmjeren na studije slučajeva može biti obećavajući za razvoj primjene socijalnih tipologija. Čini se da se razvija početak konsenzusa oko napuštanja pristupa grupnih analiza te da se ide prema različitim studijama slučajeva koje pokazuju djelovanje režima. Čak je i Esping-Andersen to preporučio u svom "odgovoru na kritike" (1993.:127-129). "Velika prednost pristupa studija slučajeva je sposobnost izučavanja socijalnih država u holističkom i odnosnom smislu. Oni nam mogu pokazati kako se kristaliziraju odnosi građana ili odnosi između obitelji, tržišta i države. ... Zaista, čini se da usporedba pojedinih komponenti socijalnih država postaje plodnim i dinamičnim novim, trećegeneracijskim pristupom." (Esping-Andersen, 1993.:127-128)

Ono što su prijašnje studije propustile obrađivati, kao što je uloga *civilnog društva*, posebno obitelji i mreže organizacija, danas je puno više uključeno u socijalne analize. Ova pitanja nisu nikad bila isključena zbog pristupa socijalne tipologije, ali su bila podložna razumijevanju razvoja socijalne države u "klasičnom" anglofonskom načinu shvaćanja države/pravde nasuprot tržištu/liberalizmu (Briggs, 1961.).

ZAKLJUČAK

Na razmeđu milenija moguće je izvesti određeni broj zaključaka o uporabi modela idealno-tipskih režima unutar komparativnih socijalnih studija. Prvo, bitan rast proizvodnje modela socijalne politike je usko vezan uz pojavljivanje rasprave o globalizaciji i, posebice, europske integracije iskazane zajedničkim tržištem. Kad se studiraju ovi procesi, postaje relevantnim i plodnosnim primijeniti tipologiju režima i nastojati grupirati socijalne države oko ograničenoga i kvalitativno različitog seta modela. Stoga je tipologizacija socijalnih režima bila olakšana tekucim raspravama o globalizaciji i europeizaciji. Posebno su rasprave o konvergenciji i, čak, harmonizaciji europskih socijalnih politika govorile u prilog uporabi socijalnih modela, kao što je nedavno prepoznala, iako nije elaborirala Sylvia Walby (1999.: 128). Očito je da se, primjerice, naponi prema razvijanju zajedničke agende politike zapošlja-

vanja kao važnog pitanja unutar Unije, različito situiraju u različitim modelima.

Drugo, perspektiva prema, ili distanca u odnosu na objekt studija, primjerice grupiranju socijalnih država, određuje hoće li biti primijenjena diferencijacija ili harmonizacija. Uzimajući primjer moje vlastite regije Skandinavije, jasno je da se odavno – ideologijski, institucionalno, kulturno – nordijske zemlje grupiraju oko nekih zajedničkih socijalnih značajki, prema Esping-Andersen ne može lako smjestiti Finsku u tu grupu, dok Korpi i Palme na sličan način isključuju Dansku iz tog društva. Međutim, na osnovi se podrobnijeg pogleda može argumentirati da postoje neke duboke kvalitativne razlike između Danske i Norveške, na jednoj strani, te Finske i Švedske na drugoj strani. U ovakvoj perspektivi postoji različito zapadno i istočno skandinavsko iskustvo (vidi, npr., Abrahamson, 1999.). Isto se može reći u slučaju južnoeuropskih zemalja; podrobniji pogled kazuje da one nisu samo inačice bismarckovskog modela. Stoga, kad se razmatra pojedina zemlja ona se često vidi kao ona koja ne odgovara tipologiji režima (vidi, npr., Cousins, 1997. o Irskoj). Usprkos tome, kao organizacijsko načelo komparativnih studija socijalnih država, razlikovanje Bismarcka nasuprot Beveridgeu, ili njihovo razlikovanje unutar korporativnog, rezidualnog i institucionalnog modela ili, čak, dodavanje katoličkog modela, pokazalo se vrlo jakim i uvjerljivim sredstvom.

Treće, postoji naravno određeno neslaganje o tome za što se može reći da je određujuće načelo u proizvodnji modela socijalne politike. Većina prinosna smatra socijalnu ideologiju objašnjavajućom varijablom, dok manjina fokusira povijesni razvoj stvaranja države kao odlučujući. Najmanji je broj onih koji se drže jednostavnog računanja razine troškova ili geo grafskog položaja. Prisutna je, međutim, tendencija naglašavanja institucionalnih osobina u užem smislu, a ne političke socijalne ideologije unutar proizvodnje modela socijalne politike, što doprinosi zadnjoj točki *programske senzitivnosti*.

Četvrto, razvoj rasprave oko socijalnih modela na različite načine ističe ovisnost o kon-

rom Njemačke, *roditeljsko-socijalni* model (obiteljsko podržavajući) s primjerom Francuske i model *lokalnih socijalnih usluga* (skandinavski) s primjerom Danske i Švedske (vidi Abrahamson i dr., u tisku).

tekstu. To znači da analize različitih socijalnih programa, kao što su osiguranje za nezaposlenost ili skrb o djeci, opravdavaju različite tipologije režima. Međutim, ne do mjesta gdje je "sve moguće", što znači da još uvijek postoji vrlo mali broj režima koji djeluje u vezi s istim tipovima socijalnih opskrba; ali, kada mijenjamo fokus od jednog političkog seta prema drugome, možemo mijenjati (neke) definicije režima. Drugim riječima: pitanja konteksta!³

Zahvale

Prethodna verzija ovog rada prezentirana je na 20. nordijskom kongresu sociologije, Bergen, Norveška, lipnja 1999. godine. Autor želi zahvaliti sudionicima radne grupe "Socijalna država u komparativnoj perspektivi" i, posebice, njenom voditelju i diskusantu Eerou Carolu na instruktivnim komentarima. Ovo je istraživanje, djelomično, izvedeno potporom Danish Social Science Research Council.

LITERATURA

- Abrahamson, P. (1992.) Europe: A Challenge to the Scandinavian Model of Welfare?, Paper Contributed to the First European Conference of Sociology. University of Vienna. A revised version is published in: Amoroso, B., Jespersen, J. (eds.) (1995.) *Welfare Society in Transition. Annals 1994*. Roskilde: Roskilde University, Department of Social Sciences.
- Abrahamson, P. (1999.) The Scandinavian model of welfare, in: Bouget, D., Palier, B. (eds.) *Comparing Social Welfare Systems in Nordic Countries and France*. Paris: MIRE.
- Abrahamson, P., Boje, T., Greve, B. and Schmid, H. (forthcoming) Welfare and solidarity in post-modern Europe: new models for provision of social welfare and social citizenship in Europe.
- Alber, J. (1982.) *Vom Armenhaus zum Wohlfahrtsstaat*. Frankfurt am Main: Campus Verlag.
- Alber, J. (1995.) A framework for the comparative study of social services, *Journal of European Social Policy* 5(2):131-149.
- Andersen, B. R. (1984.) Rationality and irrationality of the Nordic welfare state, *Daedalus* 113(1): 109-139.
- Andersen, B. R. (1991.) *Velfærdsstaten i Danmark og i Europa* (The welfare state in Denmark and in Europe). Copenhagen: Fremad.
- Anttonen, A. and Sipilä, J. (1996.) European social care services: is it possible to identify models?, *Journal of European Social Policy* 6(2):87-100.
- Ashford, D. (1986.) *The Emergence of the Welfare States*. Oxford: Blackwell.
- Baldwin, P. (1991.) *The Politics of Social Solidarity*. Oxford: Oxford University Press.
- Baldwin, P. (1996.) Can we define a European welfare state model?, in: Greve, B. (ed.) *Comparative Welfare Systems*. London: Macmillan.
- Berghman, J. (1997.) Can the idea of benchmarking be applied to social protection?, *Bulletin Luxembourg des Questions Sociales* 4:119-129.
- Bislev, S. and Hansen, H. (1990.) The Nordic welfare states and the European single market, in: Lyck, L. (ed.) *The Nordic Countries in the Internal market of the EC*. Copenhagen: Handelshøjskolen Forlag.
- Briggs, A. (1961.) The welfare state in historical perspective, *Archives européennes de sociologie* 2(2): 221-258.
- Castles, F. G. and Mitchell, D. (1990.) Three Worlds of Welfare Capitalism or Four? Australian National University, graduate program in public policy, discussion paper no. 21.
- Castles, F. G. and Mitchell, D. (1993.) Worlds of welfare and families of nations, in: Castles, F. (ed.) *Families of Nations: Patterns of Public Policy in Western Democracies*. Aldershot: Dartmouth.
- Chassard, Y. and Quintin, O. (1992.) Social protection in the European Community: towards a convergence of policies, in: *Fifty Years After Beveridge*, vol 2. York: University of York.
- Commaillé, J. and Singly, F. (1997.) Rules of the comparative method in the family sphere: the meaning of comparison, in: Commaillé, J. and de Singly, F. (eds.) *The European Family: the Family Question in the European Community*. Dordrecht: Kluwer.
- Cousins, M. (1997.) Ireland's place in the worlds of welfare capitalism, *Journal of European Social Policy* 7(3):223-235.
- Deacon, B. (1993.) Developments in East European social policy, in: Jones, C. (ed.) *New Perspectives on the Welfare State in Europe*. London: Routledge.
- Ditch, J., Barnes, H., Bradshaw, J. and Kilkey, M. (1998.) *A Synthesis of National Family Policies*. Brussels: DGV.

³ Parafrazirajući izreku stockholmske škole razumijevanja socijalne države: "Pitanje politika".

- Esping-Andersen, G. (1985.) *Politics against Markets*. Princeton NJ: Princeton University Press.
- Esping-Andersen, G. (1989.) The three political economies of the welfare state, *Canadian Review of Sociology and Anthropology* 26(2).
- Esping-Andersen, G. (1990.) *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Cambridge: Polity Press.
- Esping-Andersen, G. (1993.) The comparative macro-sociology of welfare states, in: Moreno, L. (ed.) *Social Exchange and Welfare Development*. Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Cientificas.
- Esping-Andersen, G. (1995.) Europe's Welfare States at the End of the Century, Paper, April. University of Trento.
- Esping-Andersen, G. (1996.) *Welfare States in Transition: National Adaptations in Global Economies*. London: Sage.
- Esping-Andersen, G. (1997.) Hybrid or unique?: the Japanese welfare state between Europa and America, *Journal of European Social Policy* 7(3): 179–189.
- Ferrera, M. (1996.) The “southern model” of welfare in social Europe, *Journal of European Social Policy* 6(1):17–37.
- Finer, C. J. (1999.) Trends and developments in welfare states, in: Clasen, J. (ed.) *Comparative Social Policy: Concepts, Theories and Methods*. Oxford: Blackwell.
- Flora, P. (1993.) The national welfare states and European integration, in: Moreno, L. (ed.) *Social Exchange and Welfare Development*. Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Cientificas.
- Flora, P. and Alber, J. (1981.) Modernization, democratization and the development of welfare states in Western Europe, in: Flora, P. and Heidenheimer, A. (eds.) *The Development of Welfare States in Europe and America*. New Brunswick, NJ: Transaction Books.
- Giddens, A. (1998.) *The Third Way: The Renewal of Social Democracy*. Cambridge: Polity Press.
- Gornick, J., Meyers, M. and Ross, K. (1997.) Supporting the employment of mothers: policy variation across 14 welfare states, *Journal of European Social Policy* 7(1):45–70.
- Gould, A. (1993.) *Capitalist Welfare Systems: A Comparison of Japan, Britain and Sweden*. London: Longman.
- Gustafsson, S. (1994.) Childcare and types of welfare states, in: Sainsbury, D. (ed.) *Gendering Welfare States*. London: Sage.
- Jones, C. (1993.) The Pacific challenge, in: Jones, C. (ed.) *New Perspectives on the Welfare States in Europe*. London: Routledge.
- Kastrougalos, G. (1994.a) The South-European Model of Welfare State and the European Integration. Mimeo. Roskilde: Roskilde University, Department of Social Sciences.
- Kastrougalos, G. (1994.b) The Greek Welfare State: In Search of Identity. Mimeo. Roskilde: Roskilde University, Department of Social Sciences.
- Kastrougalos, G. (1996.) The South-European welfare model: the Greek welfare state in search of an identity, *Journal of European Social Policy* 6(1):39–60.
- Kolberg, J. E. (1990.) Velferdsmodeller i Europa. Forelesning på Nordisk Seminar 1990., 24 September. Danmark: Svendborg.
- Kolberg, J. E. (1991.) *The Welfare State as Employer*. New York: M. E. Sharpe.
- Kolberg, J. E. (1992.a) *Between Work and Social Citizenship*. New York: M. E. Sharpe.
- Kolberg, J. E. (1992.b) *The Study of Welfare Regimes*. New York: M. E. Sharpe.
- Korpi, W. (1983.) *The Democratic Class Struggle*. London: Routledge and Kegan Paul.
- Korpi, W. and Palme, J. (1994.) *The Strategy of Equality and the Paradox of Redistribution*. Stockholm University: Swedish Institute of Social Research.
- Korpi, W. and Palme, J. (1998.) The paradox of redistribution and strategies of equality: welfare state institutions, inequality and poverty in the Western countries, *American Sociological Review* 63(5):661–687.
- Kosonen, P. (1992.) European Welfare State Models: Converging Trends. Paper presented at the 1st European Congress of Sociology, August. University of Vienna.
- Kwon, H.-J. (1997.) Beyond European welfare regimes: comparative perspectives on East Asian welfare systems, *Journal of Social Policy* 26(4): 467–484.
- Leibfried, S. (1992.) Towards a European welfare state, in: Ferge, Z. and Kolberg, J. E. (eds.) *Social Policy in a Changing Europe*. Frankfurt am Main: Campus Verlag. First published (1991.) as *ZeS Arbeitspapier*, nr. 2/91. Bremen: Universität Bremen, Zentrum für Sozialpolitik.
- Marshall, T. H. (1950.) *Citizenship and Social Class*. Cambridge: Cambridge University Press.
- O'Connor, J. (1993.) Gender, class and citizenship in the comparative analysis of welfare state regimes: theoretical and methodological issues, *British Journal of Sociology* 44(3):501–518.
- O'Connor, J. (1996.) From women in the welfare state to gendered welfare state regimes, *Current Sociology* 44(2):1–127.
- Papadopoulos, T. N. (1998.) *Welfare Support for the Unemployed: a Comparative Analysis of Social*

- Policy Responses to Unemployment in Twelve European *Union Member-States*. PhD dissertation. New York: Department of Social Policy and Social Work.
- Pedersen, S. (1995.) *Family, Dependence and the Welfare State*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Piven, F. F. and Cloward, R. (1997.) *Regulating the Poor: the Functions of Public Welfare*. New York: Vintage.
- Therborn, G. (1995.) *European Modernity and Beyond: The Trajectory of European Societies 1945-2000*. London: Sage.
- Titmuss, R. (1974.) *Social Policy*. London: Allen and Unwin.
- Titmuss, R. (1987.) *The Philosophy of Welfare. Selected Writings*, ed. S. M. Miller. London: Allen and Unwin.
- Walby, S. (1999.) The new regulatory state: the social powers of the European Union, *British Journal of Sociology* 50(1):118-137.
- Wilensky, H. and Lebaux, C. (1958.) *Industrial Society and Social Welfare*. New York: Russell Sage Foundation.

Preveo s engleskoga Siniša Zrinščak